

Het belang van dossiers van geleden oorlogsschade voor de studie van ons industrieel erfgoed

In dit artikel wordt het belang geschetst van het bewaren van dossiers van geleden oorlogsschade. In ons land wil men elk dossier archiveren want deze dossiers hebben een belangrijke historische waarde. Niet alleen de geschiedenis van rivieren, wegen, landbouw of bossen kan gereconstrueerd worden. Men kan eveneens de geschiedenis van ons industrieel patrimonium achterhalen. Daarenboven zouden de dossiers een grote rol kunnen spelen in het domein van de bodemsanering. De archieven gewijd aan de oorlogsschade bevatten immers heel wat informatie over de infrastructuur van bedrijven van voor en na de oorlog. Op die manier kan bijvoorbeeld nauwkeurig nagegaan worden waar zich chemische of zelfs giftige producten bevonden en kan de precieze plaats achterhaald worden waar de bodem onderzocht moet worden op mogelijke vervuiling. Dit kan dan weer een belangrijke tijds- en geldwinst opleveren.

Door het gebrek aan geschikte ruimte voor industrieën in ons land wil men oude bedrijventerreinen opnieuw geschikt maken voor nieuwe, moderne industrie. Deze dossiers staan toe om gedetailleerde informatie te vinden over oude industriële sites. De mensen wilden immers hun schadevergoeding ontvangen en documenteerden hun dossiers zeer uitgebreid met foto's en plannen.

Op 9 en 10 september 1944 werd Filatures Gantoises Réunies (heden Weba) door artilleriegeschut zwaar beschadigd. FOD Binnenlandse zaken - Rijksarchief, Oorlogsschade aan private goederen, provinciale reeks, n°4.005.464, Filatures Gantoises Réunies (Gent)

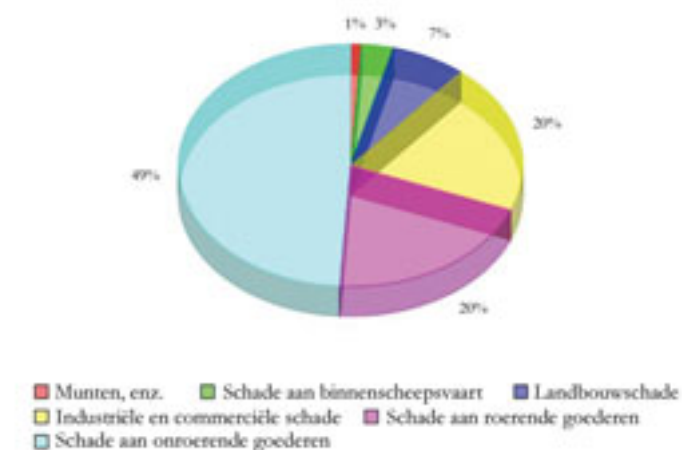
AUTEURS: François Antoine (Rijksarchief) en Thierry Lemoine (FOD Binnenlandse zaken)

Het in aanmerking nemen van de problematiek van de ellende die verbonden is aan oorlogsfactoren, is relatief nieuw¹. Het is immers pas sinds de XX^{de} eeuw dat het begrip vergoeding van de schade een ontwikkeling zonder voorgaande heeft gekend. Voordien dacht niemand eraan om vergoeding te eisen van materiële vernielingen wanneer anderen hun leven waren verloren. Materiële oorlogsschade werd als noodlot aanvaard en beschouwd als bijdrage aan het oorlogsverlies.

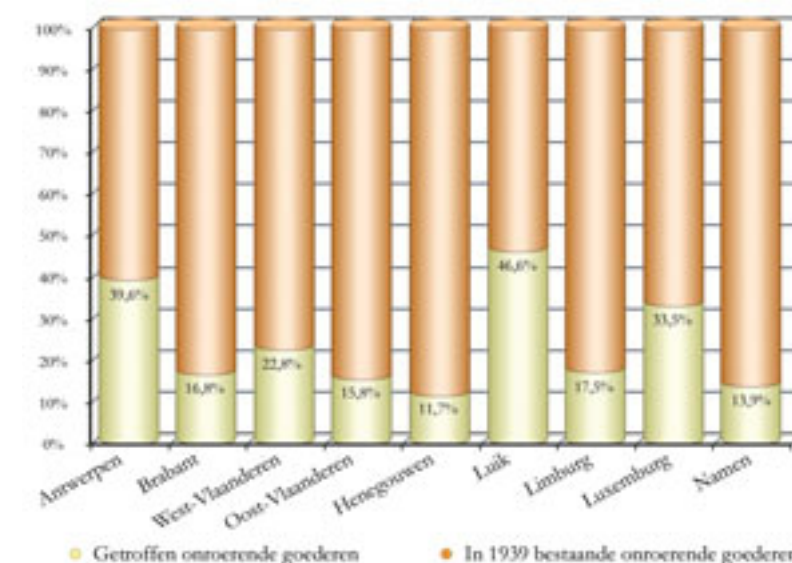
Het is in feite vanaf het einde van de XIX^{de} eeuw² - met de eerste grote industriële rampen en de ontwikkeling van solidariteitsgedachte - dat de vergoedingen van de risico's van de sociale activiteit opkomen. Deze evolutie zorgde voor de creatie van de ziekenfondsen, van de sociale verzekeringen en uiteraard van de sociale zekerheid. Het concept « oorlogrisico » dat door de Staat op zich genomen werd in naam van de nationale solidariteit, draagt bij tot deze evolutie en dit, temeer, omdat de twee grote mondiale conflicten een tot dan nooit geziene omvang van vernielingen en schade aan goederen hebben veroorzaakt.

Na de Tweede Wereldoorlog deed België haar ervaring gelden voor wat betreft de vergoeding van oorlogsschade, een ervaring die verworven werd met wat « La Der des Der » (de aller-allerlaatste oorlog)³ moest zijn. Volgens de ramingen werd ongeveer 19,7 % van de in 1914 bestaande onroerende goederen - ofwel circa 282.000 gebouwen - geraakt tijdens de Grote Oorlog⁴. Tussen 1940 en 1945 werden meer dan 500.000 onroerende goederen op de 2.173.000 voor de oorlog bestaande gebouwen beschadigd of vernietigd, ofwel 23,3%. In tegenstelling tot 1914-18, heeft de Tweede Wereld-

Verdeling van de schade volgens hun aard⁵

Verband tussen het aantal in 1939 bestaande onroerende goederen en het aantal getroffen onroerende goederen per provincie⁶

¹ Duhamel, E., *Les sinistrés : objet et enjeu politique* in Barjot, D., Baudouin, R. et Voldman, D., *Les reconstructions en Europe (1945-1949)*, Brussel, 1997, p. 234-235.

² We signaleren dat de Nationale Vergadering tijdens de Franse Revolutie al het principe van de oorlogsschade had geformuleerd (wet van 31 juli 1792), maar de catastrofale financiële situatie van het land liet niet toe om dit principe in de praktijk om te zetten.

³ Cf. Depoortere, R., *La Belgique et les réparations allemandes : la grande illusion*, in Claisse, S. et Lemoine, T., *Comment (se) sortir de la Grande Guerre ? Regards sur quelques pays « vainqueurs » : la Belgique, la France et la Grande-Bretagne*, Parijs, 2005, p.127-154 ; Carnel, S., *Entre espoir et désillusion. Le retour des sinistrés dans les régions dévastées après la Première Guerre mondiale*, in *Une guerre totale ? La Belgique dans la Première Guerre mondiale. Nouvelles tendances de la recherche historique*, Brussel, 2005 (Coll. Studies over de Eerste Wereldoorlog, nr. 11), p. 495-505.

⁴ De 282.000 gebouwen zijn verdeeld als volgt: 72.000 volledig vernield, 10.000 gedeeltelijk vernield en ongeveer 200.000 beschadigd. Cf. De Naeyer, A., *La Reconstruction des monuments et des sites en Belgique après la Première Guerre mondiale*, dans *Monumentum*, vol. XX-XXI-XXII, 1982, p. 167-187. Cf.

http://www.international.icomos.org/monumentum/vol20-21-22/vol20-21-22_14.pdf, website geraadpleegd op 29 november 2008.

⁵ Van Houtte, J., *La réparation des dommages de guerre aux biens privés : commentaire théorique et pratique de la loi du 1er octobre 1947*, Brussel-Leuven, 1948, p. 15.

⁶ *Ibid.*, p. 16.

oorlog geen enkele provincie gespaard: bijna alle steden waren het toneel van militaire operaties die tot volledige of gedeeltelijke vernielingen hebben geleid als gevolg van de grondgevechten (hoofdzakelijk de campagne van 18 dagen en de slag om de Ardennen) en van de luchtbombardementen aan het einde van het conflict, ongeacht of de bommen van de geallieerden of van de Duitsers afkomstig waren. Het moet gezegd dat grote verspreiding van de schade aan onroerende goederen uiteindelijk gunstig geweest is voor de Wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. Geen enkele regio, misschien met uitzondering van de provincie Luxemburg, bleef verstooken van middelen en de bevolking trok er ook niet weg naar aanleiding van de zware vernielingen, zoals dat het geval was voor West-Vlaanderen na het eerste mondiale conflict.

Vanaf de zomer van 1940 richtte de centrale administratie van het land - toevertrouwd aan de secretarissen-generaal van de ministeries, en steunend op haar vroegere ervaring - het Commissariaat-Generaal voor 's Lands wederopbouw op. Het werd belast met het verzamelen van de eerste dossiers van de slachtoffers, met het starten van de schatting van alle schade, met het slopen van de door de bombardementen te zwaar beschadigde gebouwen⁷, enz. Op het einde van de oorlog werd het Ministerie voor Oorlogsschade opgericht, alvorens het werd opgenomen in het Ministerie van Wederopbouw tussen 1946 en 1952.

In de praktijk gingen de zaken echter langzaam, want al was de omvang van de schade immens, de financiële gevolgen waren dat nog veel meer. Controverses vermenigvuldigden zich in het Parlement te meer omdat de politici wisten dat hun voorgangers van 1919 ondoordacht te werk waren gegaan door snel vergoedingen toe te kennen aan de slachtoffers, met het idee dat de vijandige Machten de voorgeschoten sommen zouden terugbetalen. Er moest dus gewacht worden tot 1 oktober 1947, ofwel vier maanden na de rede van Georges Marshall in Harvard waarin de regering van de Verenigde Staten te kennen gaf om bij te willen dragen tot het economisch herstel van Europa, voordat in België een wet inzake de vergoeding van de oorlogsschade aan private goederen afgekondigd werd. De wet wilde tegemoetkomen aan twee noden: de noodzaak om het land terug op te bouwen en de noodzaak om de verarming te compenseren van de personen die getroffen werden door

de oorlog⁸. Op 6 juli 1948 werd een wet gestemd die het herstel van de oorlogsschade "aan de goederen noodzakelijk voor een openbare dienst of voor het nastreven van een doel van algemeen nut" ten laste van de Staat legde. Hoewel de samenstelling van de dossiers al tijdens en meteen na de oorlog was begonnen, kwam de grote toevloed bij de administratie pas dan echt op gang.

In het begin van de jaren 1980 verzamelde de administratie Oorlogsschade al deze dossiers in één depot te Anderlecht. Deze administratie ging in de jaren 1950 na de opheffing van het Ministerie van Wederopbouw naar Openbare Werken, en vervolgens naar het ministerie van Communicatie en Infrastructuur na de regionalisering van Openbare Werken, en kwam tenslotte bij de FOD Binnenlandse Zaken terecht in 2002. Door de opgedane ervaring in schadevergoedingen kreeg deze dienst al vanaf 1965 dossiers toegewezen die betrekking hadden op de schade geleden door de dekolonisatie in Congo en vanaf 1976 eveneens de dossiers met betrekking tot de schade veroorzaakt door rampen. Al deze dossiers vormen samen een archief van ongeveer 22 strekkende kilometer, waarvan het grootste deel (ongeveer 20 km) schade aan private goederen betreft: het aantal dossiers wordt geschat tussen zeventienhonderdduizend en een miljoen. Sinds 2006 is de FOD Binnenlandse Zaken - uit bekommernis voor de bewaring van dit zeer waardevolle patrimonium - begonnen met het sorteren en verpakken van deze archieven, alsook met de overdracht ervan naar het Rijksarchief. De operatie zou beëindigd moeten zijn tegen eind 2010.

« Oorlogsschade » en industrieel patrimonium

« De huizen en de industriële en landbouwgebouwen moeten opnieuw opgebouwd worden; de machines en de grondstofvoorraden moeten vernieuwd worden. Vooral wat essentieel is voor de wederopbouw van ons land, moet hersteld worden »⁹. Dat was de filosofie van de wet betreffende het herstel van de oorlogsschade, toegelicht door Alfons Vranckx in zijn verslag aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 9 oktober 1946. Onder de 506.090 beschadigde of vernielde onroerende goederen bevonden zich 16.803 industriële of commerciële gebouwen naast 31.253 landbouw- en veeteeltbedrijven. Deze moesten alle aandacht krijgen van de administratie als motor van de wederopbouw en van het economische herstel van België. Er bevonden zich met andere woorden onder de door de particulieren ingediende dossiers talrijke omvangrijke dossiers betreffende de bedrijven en industrieën van alle types (chemie, aardolie, mijnen, binnenvaart, enz.) en van alle groottes. Enkele voorbeelden van industrieën of commerciële bedrijven die al geïdentificeerd werden in het fonds: Union chimique belge (U.C.B.)¹⁰, de Solvay-fabrieken, de firma Shell¹¹, Innovation, Bois du Cazier, Forges de Clabecq, de koolmijnen van Péronnes-lez-Binche, enz.

Inhoud van de dossiers

In overeenstemming met het besluit van 15 maart 1941 moesten de slachtoffers een algemeen indieningsformulier voor de aanvragen van de vaststelling en de schatting invullen, afgeleverd door het Commissariaat-generaal voor 's Lands Wederopbouw. Op dit formulier in keerdruk, aan de ene kant gericht aan de privépersonen en aan de andere kant aan « *bedrijven, verenigingen, enz.* », wordt onder meer de naam, de titel of de benaming van de onderneming, de aard van de onderneming, het handelsregisternummer, de datum van oprichting, de vestiging, de nationaliteit, de plaats van de schadegevallen, de samenvatting van de verklaring van het schadegeval, de kredietaanvraag en de eerdere verklaring, en het bedrag van de geleden schade vermeld. Er kon een reeks bijlagen als bewijsstuk voor bij dit formulier bijgevoegd worden, zoals facturen, getuigenschriften, activiteitenrapporten, foto's of lijsten met toebehooren en materieel.

De wet van 1 oktober 1947 had als basisinspiratie dat niet alle schade vergoed moest worden (bijvoorbeeld monetaire schade) en dat zelfs de schade die in aanmerking kwam vergoed diende te worden volgens verschillende modaliteiten naargelang de aard van de goederen en de omvang van de schade¹². Vanuit dit oogpunt werden de dossiers voor de aanvraag van een schadevergoeding ingedeeld met behulp van « *inlegbladen* » die de verschillende types goederen vermelden (gebouwde onroerende goederen, ongebouwde onroerende goederen, de uitrusting van industriële, commerciële, ambachtelijke of landbouwbedrijven, de door het slachtoffer geproduceerd koopwaar, de levende veestapel, enz.)¹³.

De schadevergoedingswet, ontworpen als een solidariteitswet onderworpen aan het collectief belang, voorzag om de vergoeding af te meten in functie van het vermogen van de slachtoffers uitgedrukt door hun vermogensstaat. De slachtoffers moesten hiertoe aan de bevoegde provinciale Directeur Wederopbouw een overzicht bezorgen van alle goederen die ze bezaten op 9 oktober 1944 en een voor echt verklaard uittreksel conform de kadastrale legger¹⁴. Ook de kopie van een huwelijkscontract, een overlijdensakte of de kopie van een testament konden overgemaakt worden om dit type informatie te vervolledigen.

*Nog steeds volgens dit begrip van nationale solidariteit voorzag de wet van 1 oktober 1947 de uitsluiting van burgers vervolgd en veroordeeld voor samenwerkingsfeiten met de vijand*¹⁵. De gedupeerden moesten hiervoor dan ook een getuigenschrift van burgerzin in te dienen. Naast de gegevens betreffende de gezinssamenstelling werden de opgelopen veroordelingen vermeld op het inlichtingenbulletin dat opgesteld werd door de gemeente.

Omgekeerd werden absolute prioriteit en een integrale vergoeding toegekend aan de politieke gevangenen en aan de krijgsgevangenen¹⁶. Om hiervan te kunnen genieten, was het nodig om bij hun aanvraag tot schadevergoeding een kopie van de kaart

van krijgsgevangene of een kopie van de beslissing tot erkenning als politiek gevangene bij te voegen. Om aanleiding te geven tot een financiële tussenkomst van de staat diende de door oorlogsfeiten toegebrachte schade direct te zijn. Zo bevat het grootste deel van de dossiers een gedetailleerde beschrijving van de militaire operaties, de bezettingsmaatregelen, de sabotagedaden of de inbreuken die gepleegd werden voor de ontwrichting van de staat¹⁷ om een duidelijk verband aan te tonen tussen het oorlogsfeit en de geleden schade. Evenzo vereiste het collectief belang dat de financiële inspanning, verleend voor vergoeding van de oorlogsschade, echt diende voor de wederopbouw en het economische herstel van de natie. In dit kader van de « wederbelegging » bevat een groot aantal dossiers vragen tot toestemming om de schadevergoeding of het krediet voor de wederopbouw van het goed te verlenen voor een andere vestiging of voor de aankoop van bij voorbeeld een industriële uitrusting met het oog op nieuwe

Op 22 april 1944 dropten 54 Amerikaanse toestellen hun bommen op de Raghenofabriek. De fabriek werd zwaar getroffen maar ook de wijken Nekkerspoel en Galgenberg deelden in de brokken.

FOD Binnenlandse zaken - Rijksarchief, Oorlogsschade aan private goederen, provinciale reeks, n° 1.044.533, bedrijf Raghenofabriek (Mechelen)

¹¹ Men kan er bijvoorbeeld de dossiers van de franchisenemers die schade hebben geleden, terugvinden: een cartografie van de benzinepompen van Shell in 1940 behoort dus zeker tot de mogelijkheden.

¹² Van Houtte, J., *La réparation des dommages...*, p. 52.

¹³ Besluit van de Regent van 7 november 1947 met betrekking tot de wijze van schatting van de oorlogsschade aan private goederen, *Belgisch Staatsblad* van 10-11 november 1947.

¹⁴ Besluit van de Regent van 7 november 1947 met betrekking tot de aangifte, de omvang en de wijze van schatting van het vermogen in zake de oorlogsschade aan private goederen, *Belgisch Staatsblad* van 10-11 november 1947.

¹⁵ Artikel 6 van de memorie van toelichting van de wet van 1 oktober 1947, *Belgisch Staatsblad* van 10 oktober 1947.

¹⁶ Artikel 11 van de wet van 1 oktober 1947, *Belgisch Staatsblad* van 10 oktober 1947.

¹⁷ Artikel 2 van de wet van 1 oktober 1947, *Belgisch Staatsblad* van 10 oktober 1947.

⁷ Cf. Reeks archieven *Sloopwerkzaamheden / vergoeding*, 4,5m.

⁸ Cf. Buitengewone zitting, 1946, *Kamerdocumenten*, nr. 208: *Ontwerp van wet betreffende het herstel van oorlogsschade aan private goederen, verslag opge maakt in naam van de commissie wederopbouw door dhr. VRANCKX*

⁹ *Ibid.*, p. 14.

¹⁰ Vele van de over het hele grondgebied verspreide sites van UCB werden getroffen. We vermelden Havré, Hemiksem, Zandvoorde, Mornimont, Burcht en Wondelgem.

Net als tijdens de Eerste Wereldoorlog liep de Aalsterse textielindustrie ook bij het begin van de Tweede Wereldoorlog materiële schade op. Onder andere de spinnerij 'Filature du Canal' werd zwaar beschadigd op 10 mei 1940.

FOD Binnenlandse zaken - Rijksarchief, Oorlogsschade aan private goederen, provinciale reeks, n° 4.000.255, Filature du Canal (Aalst)

producten¹⁸. Evenals het feit dat de materiële ouderdom in aanmerking zou worden genomen bij de schatting van de geleden schade¹⁹.

Sinds 1940 werden kredieten toegekend die geholpen hebben bij het herstel van roerende goederen voor hen die alles kwijt waren, bij de wederopbouw van de levende en dode veestapel voor de getroffen landbouwers, bij de wederopbouw van de private en industriële onroerende goederen en bij het weer op gang brengen van de industriële en commerciële inrichtingen. Deze kredieten werden verdeeld door parastatale kredietorganen die hiertoe aangewezen werden²⁰. Aangezien de door de Staat toegekende schadevergoeding afgetrokken moest worden van de sommen die uitgekeerd werden door de verzekeringsmaatschappijen tegen oorlogsschade²¹, moesten de slachtoffers verplicht een kopie leveren van hun verzekeringspolis. Tot slot bevatten de

schadevergoedingsdossiers uiteraard een reeks documenten betreffende de procedure zoals het procesverbaal van vaststelling en schatting van de schade, het expertiseverslag of de technische fiche van de definitieve schadevergoeding.

Volledige reeks

Deze archieven laten ontegensprekelijk een nieuw licht schijnen over de hele sociaal-economische geschiedenis van ons land in de ruimste zin, zowel op nationaal als lokaal niveau en dat van de tijd voor de oorlog tot onmiddellijk na de oorlog²². Zo vinden ook de genealoog, de socioloog, de kunsthistoricus of de liefhebber van lokale geschiedenis er een schat aan nuttige informatie in terug. Terzelfder tijd zijn deze archieven « Oorlogsschade aan goederen » ook van administratief nut op het vlak van de bodemsanering of van het bodemkader. Vanuit dit oogpunt heeft het Rijksarchief in België gekozen voor de bewaring van de volledige reeks dossiers « Oorlogsschade » en vernietiging van de dubbels. Frankrijk daarentegen heeft bij het begin van de jaren 1960 omzendbrieven opgesteld voor de sortering van de archieven « Oorlogsschade » door zich voornamelijk te baseren op het relatief vage criterium van « historiciteit », van openbaar goed en op de bedragen van de schadevergoedingen, namelijk de bewaring van de dossiers betreffende de hoogste sommen en de vernietiging - met bewaring van steekproeven - van de rest van de dossiers²³. Deze keuze was later bij het Franse ministerie van Binnenlandse Zaken de bron voor verwijten, zelfs harde kritieken van de joodse verenigingen die zo gedeeltelijk een van de essentiële bronnen kwijt waren om de restitutie aan de slachtoffers van de Shoah die

beroofd werden door de Duitse bezetter vast te leggen. Evenzo werd bij deze sorteringcriteria, opgesteld door het nationale archief van Frankrijk, totaal geen rekening gehouden met de insteek naar het milieu. In dat verband werden de dossiers met betrekking tot een garage of een werkplaats bijvoorbeeld op dezelfde hoogte geplaatst als een kruidenierswinkel bij de kleine ondernemingen en worden ze slecht voor een klein deel bewaard (steekproeven).

Nood aan ruimte en bezorgdheid om het milieu

Sinds een vijftiental jaar voeren de overheden een beleid dat tot doel heeft om de verontreinigde of mogelijk verontreinigde sites te saneren om tegemoet te komen aan de noden van economische herstructurering door de creatie van nieuwe ruimtes, en om het milieu in onze gewesten sterk getekend door een industrialisering die zich over meer dan twee eeuwen heeft uitgestrekt te verbeteren. In dit kader hebben de gewestelijke administraties kadastrals opgesteld van de verontreinigde of mogelijk verontreinigde sites²⁴, hebben ze juridische kaders opgesteld, gebaseerd op het begrip van « de vervuiler betaalt », en hebben ze bodemsaneringswerkzaamheden en een beleid van premies uitgewerkt om particulieren aan te zetten om bij te dragen aan deze

grote milieu-inspanning²⁵. De 'Direction Générale des Ressources Naturelles et de l'Environnement' (DGRNE) telt in het Waalse Gewest 3.256 verlaten industrieterreinen waarvan er 253 "uiterst waarschijnlijk" en 853 "redelijk waarschijnlijk" verontreinigd zijn. Al deze sites en de 2.500 getelde stortplaatsen vertegenwoordigen een totaal van 12.500 hectare²⁶. De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) van haar kant heeft 16.000 vervuilde terreinen geteld, wat overeenkomt met bijna 3% van het grondgebied van het Vlaams Gewest²⁷. Het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM) - de overheidsdienst voor milieu en energie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest - heeft voorlopig 9.200 percelen ingeschreven in haar inventarisproject van verontreinigde of mogelijk verontreinigde terreinen. Dit zijn 1.600 hectare of 8% van de grond van het Gewest²⁸.

Op het einde van de jaren 1990 adviseerde het Rekenhof de overheden om jaarlijks een bedrag van minstens 57 miljoen euro te voorzien als bijdrage in het totale budget van 173,5 miljoen dat de openbare en de privé-sector jaarlijks zouden moeten besteden om alle gronden die historische verontreiniging hebben opgelopen, tegen 2036 te kunnen saneren. Ter vergelijking, Nederland heeft bijna een miljard euro geïnvesteerd gedurende de jaren 2005-2009 voor de saneringsoperaties van de gronden²⁹. ■■■

²⁴ In het Waals Gewest doet de Waalse minister van Landbouw, Landelijke Aangelegenheden, Leefmilieu en Toerisme voor de afgedankte bedrijfsruimtes beroep op:

- het Centre d'Histoire des Sciences et des Techniques (CHST) dat sinds 1992 onder andere een grondig onderzoek uitvoert van de gezondheidssituatie vanuit historisch oogpunt (« historische verontreinigingen ») (<http://chst.european-is.net/>).
- het Institut scientifique de service public (ISSEP) (<http://www.issep.be/>)
- SPAQuE (<http://www.spaque.be/>) dat de databank Walsol (<http://www.walsols.be/>) heeft uitgewerkt en dat onder andere twee deskundigen inzake historisch opzoekwerk.
- In Brussel wordt deze opdracht verzekerd door het Brussels Instituut voor Milieubeheer, de overheidsdienst voor milieu en energie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BIM) (www.ibgebim.be).
- In het Vlaams Gewest heeft de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) (<http://www.ovam.be/>) als hoofdprioriteit de sanering van de « brownfields », afgedankte en onderbenutte industriële sites.

²⁵ - Decreten van 22 februari 1995 en van 27 oktober 2006 betreffende de bodemsanering in het Vlaams Gewest, *Belgisch Staatsblad* van 29 april en 22 januari 2007.

- Decreet van 1 april 2004 betreffende de sanering van verontreinigde bodems en te herontwikkelen bedrijfsruimten in het Waals Gewest, *Belgisch Staatsblad* van 7 juni 2004; decreet van 5 december 2008 betreffende het bodembeheer, *Belgisch Staatsblad* van 18 februari 2009.

- Ordonnantie van 13 mei 2004 betreffende het beheer van verontreinigde bodems in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest; ordonnantie du 22 juli 2008 betreffende de milieuaansprakelijkheid met betrekking tot het voorkomen en herstellen van milieuschade, *Belgisch Staatsblad* van 24 juni 2006 en 24 november 2008.

²⁶ Direction Générale des Ressources Naturelles et de l'Environnement (DGRNE), *Environmental Dashboard 2005 of the Walloon Region (Belgium)*, p. 4.

²⁷ Telling uitgevoerd in 2005. UNIZO-Studiedienst, *Bodemsanering vervuilde grond in Vlaanderen*, 12 mei 2005, p. 4.

²⁸ Persdossier van 10 april 2007 betreffende de beslissing van de Brusselse minister van Leefmilieu om een premie toe te kennen om de telling en de behandeling van verontreinigde bodems te ondersteunen (http://evelyne.huytebroeck.be/IMG/pdf_dossier_presse_prime_sols_pollues.pdf)

²⁹ Milieu en Natuurraad van Vlaanderen (MiNa-Raad) - Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV), *Advies van 12 januari 2006 (MiNa-Raad) van 18 januari 2006 (SERV) over het Bodemsaneringsdecreet*, p. 7 en 10.

¹⁸ Artikel 8 van de wet van 1 oktober 1947, *Belgisch Staatsblad* van 10 oktober 1947.

¹⁹ Artikel 9 van de wet van 1 oktober 1947, *Belgisch Staatsblad* van 10 oktober 1947.

²⁰ Van Houtte, J., *La réparation des dommages...*, p. 43.

²¹ Artikel 9 van de wet van 1 oktober 1947, *Belgisch Staatsblad* van 10 oktober 1947.

²² Deze schadevergoedingsdossiers zijn immers vaak vergezeld van financiële staten die de welvaart van de onderneming voor de oorlog tonen om de geleden verliezen naar voor te brengen.

²³ Circulaire des Archives nationales AD 62-10 van 14 maart 1962

Omkering van de bewijslast

In het Waals Gewest wordt een vervuilde bodem, ook al is het bodemdecreet nog niet van kracht, beschouwd als afval met alle aansprakelijkheden die dat inhoudt. Voortaan moet een terrein waarvan de verontreiniging een gevaar is voor het milieu, gesaneerd worden door de eigenaar. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, wanneer de eigenaars dat hun terreinen in de inventaris van de vervuilde of mogelijk vervuilde terreinen worden opgenomen, moet de eigenaar zijn statuut van « onschuldige eigenaar » (niet verantwoordelijk voor de verontreiniging van zijn terrein) kunnen bewijzen om te kunnen genieten van gewestelijke hulp voor de analyse van de staat van zijn bodem en voor de sanering ervan³⁰. In het Vlaams Gewest wordt de aansprakelijkheid voor het bodemsaneringswerk geregeld volgens dezelfde principes. De Brusselse ordonnantie van 22 juli 2008 betreffende de milieuaansprakelijkheid met betrekking tot het voorkomen en herstellen van milieuschade en tot omzetting van de richtlijn 2004/35/CEE van het Europees Parlement en de Raad van 21 april 2004 (tot organisatie van een aansprakelijkheidsstelsel voor milieu-inbreuken en tot concretisering van het principe van « de vervuiler betaalt ») is niet van toepassing op de schade die veroorzaakt wordt door « een gewapend conflict, vijandigheden, een oorlog of een opstand »³¹.

De oorlogen, een zware milieu-erfenis

Verontreiniging door lood (kogels, shrapnels), kwik (kwikfulminaat in de ontstekingen) of andere metalen (bijvoorbeeld cadmium) kan veroorzaakt zijn door conventionele munitie die door inslag ontploft is. Niet-ontploffte munitie kent een corrosiestaat die toxische lekken kan veroorzaken. Een tiende van de tijdens de Tweede Wereldoorlog afgevuurde obussen is niet ontploft³². De zware obussen konden minstens 15 meter diep doordringen in relatief harde grond zonder te ontploffen. In moerassen, venen, modderpoe-

len, poelen en vijvers, rivieren en kanalen, konden obussen nog veel dieper doordringen. Volgens sommige deskundigen zou ongeveer de helft van de munitie en van het brandveroorzakende materieel tijdens de twee wereldoorlogen niet gewerkt hebben bij de inslag. Bovendien hebben de gevechten tussen de oorlogvoerende troepen in mei 1940 en september 1944, de door de Belgische verzetsnetwerken gepleegde sabotage, de terugtrekking van het Duitse leger, en de talrijke geallieerde bombardementen veel schade aangericht aan de industriële infrastructuur. Hieruit kon bodemverontreiniging voortvloeien. De dossiers van oorlogsschade aan de goederen omvatten zeer nauwkeurige beschrijvingen van de feiten, van de aard van de schadegevallen, van de aanwezige producten en van de opruimingswerken en de later uitgevoerde wederopbouwwerkzaamheden. De vaststellingen van deze precieze gebeurtenissen leveren eveneens een groot aantal gegevens op betreffende het bestaan van industriële sites, de activiteiten die er plaatsvonden, de producten waarmee daar gewerkt werd en hun locatie, zelfs indeling. Verder mag ook niet uit het oog worden verloren dat de periode na de Tweede Wereldoorlog een sleutelmoment is voor de ruimtelijke ordening. Met de rationalisering van de ruimte zoals de creatie van administratieve centra of buitenwijken, beschikte het beleid voor de industriële reconversie over de krachtige hefboom van de hulp en de schadevergoeding die de reïmpantatie mogelijk maakte van de activiteitsplaatsen (zoals bijvoorbeeld creatie van industriezones buiten de stadscentra).

Historiciteit van de bodem

In een bepaald aantal gevallen wordt de sanering van de site voor bepaalde gebruiken van een site en van de omgeving ervan als noodzakelijk beschouwd. De invoering van een saneringsprogramma gebeurt meestal via aanvullende diagnosefasen om de gegevens betreffende de afmetingen voor de saneringsacties te bekomen. Deze diagnoses laten toe om:

- het conceptueel schema en daarna het werkingsmodel van de site te ontwerpen en te laten evolueren om de site een nieuwe bestemming te geven,
- de invloed verbonden aan de staat van de verontreiniging van de site en van de blootgestelde plaatsen te analyseren, naar de geïdentificeerde gebruiken, naar de lokale context en naar de waarden van relevante vergelijkingen,
- de volumes te behandelen grond in cijfers uit te drukken en te beschrijven, en zo de beheersketen en de saneringswerf voor te bereiden en te organiseren (schiften van de aarde, controle, kosten),
- de overblijvende blootstelling te controleren,
- het in te voeren toezichtsplan te rechtvaardigen en te beargumenteren³³.

De diagnoses kunnen van tweeërlei aard zijn. De diagnoses op basis van documentatieonderzoek verschillen van de diagnoses op basis van de uitvoering van meetcampagnes op het terrein. De opzoeking van

documentatiegegevens laat toe om allerhande elementen van verschillende oorsprong te verzamelen (kaarten, foto's, studieverslagen, interviews met personen die op de site hebben gewerkt, enz.), deze na te trekken en te controleren, en om ze - in de mate van het mogelijke - te situeren in de tijd. Deze informatie laat toe een kader voor een studie in tijd en ruimte te scheppen dat aangepast is aan de aard van de te vrijwaren belangen. In deze optiek heeft een historische studie tot doel om activiteiten en praktijken te identificeren die geleid kunnen hebben tot bodem- of waterverontreiniging en om de aard en de hoeveelheid van de vervuiling te bepalen.

In Frankrijk werden de inventarissen van de in de databank BASIAS³⁴ getelde oude industriële sites beschreven per departement onder de bevoegdheid en de controle van regionale stuurcomités. De oorlogsschade werd systematisch geraadpleegd door deze instanties om te weten of deze terreinen in het kader van de inventaris weerhouden zouden worden. De oorlogsschade werd grotendeels beschreven in deze inventarissen. Deze gegevens lieten toe om de gegevens omtrent het bestaan van volledig vernielde sites of omtrent het bestaan van aanzienlijke schade aan de infrastructuur van deze sites in aanmerking te nemen. In bepaalde gevallen hebben ze de creatie van volledige sitefiches mogelijk gemaakt. In andere gevallen gaven ze informatie over de ongevallen die op de sites plaatsvonden. In het kader van de nationale inventaris van de mogelijk verontreinigde sites, vermeldt BASOL³⁵ - dat tot op heden 4033 sites bevat op het volledige Franse grondgebied - systematisch het al dan niet bestaan van geleden schade tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De dossiers betreffende de oorlogsschade aan goederen vormen dan ook een onschatbare bron uit eerste

hand voor het documentatieonderzoek betreffende de mogelijk verontreinigde sites. Ze verstrekken informatie betreffende de aard en de verontreinigende kenmerken van bepaalde producten die nog in de bodem aanwezig kunnen zijn, de situering van de plaatsen (die zo de steekproef op het terrein toelaat) of nog de kwantificering en de karakterisering van de volumes te behandelen aarde.

Behalve de potentiële economische winst die de behandeling, de bewaring en de toegang tot de archieven inzake oorlogsschade aan goederen inhoudt, sluit dit project aan bij het verdrag van Aarhus. Dit verdrag, opgesteld in het kader van de Economische Commissie van de Verenigde Naties voor Europa³⁶, bepaalt dat elke persoon het recht heeft om geïnformeerd te worden, bij het beleid betrokken te worden en beroep aan te tekenen op het vlak van milieu. Deze essentiële tekst draagt ertoe bij om het vertrouwen van de burger ten aanzien van zijn instellingen, en in ruimere zin, hun democratische werking te vergroten. Door de burger een stem te verlenen in de milieudebatten, komt het verdrag tegemoet aan de eisen van transparantie en betrokkenheid, die staan voor een goed overheidsbeleid. In dezelfde zin verzekeren de FOD Binnenlandse Zaken en het Rijksarchief door de behandeling van de archieven « Oorlogsschade » en de communicatie ervan hun opdracht van « burgerbestuur ». ■

³⁴ <http://basias.brgm.fr/>

³⁵ <http://basol.ecologie.gouv.fr/>

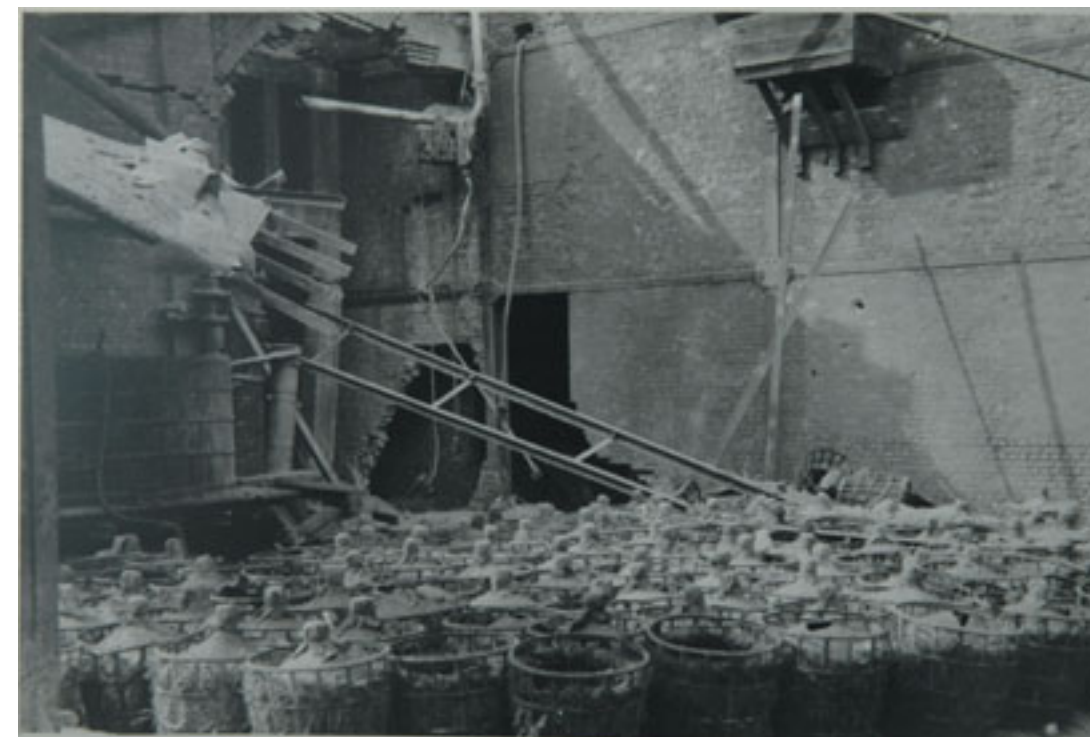
³⁶ UNECE : www.unece.org

³⁰ Besluit van 20 september 2007 van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering betreffende de toekenning van een premie voor de uitvoering van een bodemstudie in het kader van het beheer en de sanering van verontreinigde bodems, *Belgisch Staatsblad* van 9 oktober 2007.

³¹ Artikel 6, § 1 van de ordonnantie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van 22 juli 2008 betreffende de milieuaansprakelijkheid met betrekking tot het voorkomen en herstellen van milieuschade.

³² Voorlichtingsrapport opgesteld in naam van de *commission des Lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale sur le déminage en voor orde toegevoegd aan de notulen van, de zitting van 28 juni 2001*, Senaat van de Franse Republiek (<http://extranet.senat.fr/rap/r00-429/r00-4291.pdf>)

³³ Ministère de l'Écologie. V0. Februari 2007. p. 12 Ministère de l'Écologie, de l'Énergie, du Développement durable et de l'Aménagement du territoire (http://www.sitespollues.ecologie.gouv.fr/OutilsMethodologiques/Diagnostics_du_site_V0-022007.pdf)

Het resultaat van het luchtbombardement van 3 augustus 1944 op UCB in Wondelgem. FOD Binnenlandse zaken - Rijksarchief, Oorlogsschade aan private goederen, provinciale reeks, n°2.090.544, bedrijf UCB Wondelghem (Wondelgem)